

Otrzymują – wg wykazu

Znak:

KD.5140.6.6.2024.RSJ128

Data:

2024-10-23

- Obiekt: krajobraz kulturowy pola bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. - położony w obrębach ewidencyjnych: Kolonia Cześniki (gm. Sitno) oraz Wolica Śniatycka i Antoniówka Komarowska (gm. Komarów Osada) w powiecie zamojskim
- Sprawa: postępowanie administracyjne w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych woj. lubelskiego - upublicznienie zawiadomienia LWKZ o nowym dowodzie w sprawie, tj. opinii Wojskowego Biura Historycznego

W związku z prowadzonym postępowaniem administracyjnym w sprawie wpisu do rejestru zabytków krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r., położonego w obrębach ewidencyjnych: Kolonia Cześniki (gm. Sitno) oraz Wolica Śniatycka i Antoniówka Komarowska (gm. Komarów Osada) w powiecie zamojskim (zgodnie postanowieniem LWKZ z 8 kwietnia 2024 r., znak: KD.5140.6.6.J2024) - działając na podstawie przepisu art. 49a ustawy z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572 – dalej: „k.p.a.”) - Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków zwraca się z prośbą o upublicznienie zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) treści załączonego zawiadomienia LWKZ z 23 października 2024 r., znak: KD.5140.6.6.2024.RSJ127, o nowym dowodzie w sprawie, tj. opinii Wojskowego Biura Historycznego – poprzez:

- umieszczenie skanów w/w pisma LWKZ wraz z jego załącznikami w Biuletynie Informacji Publicznej Starostwa Powiatowego w Zamościu, Urzędu Gminy Komarów Osada oraz Urzędu Gminy Sitno,
- wywieszenie kopii załączonego pisma (wraz z załącznikami) na tablicach ogłoszeń w miejscowościach Antoniówka, Wolica Śniatycka i Kolonia Cześniki.

Jednocześnie proszę o przesłanie do WUOZ w Lublinie (ul. Archidiakońska 4, 20-113 Lublin) pisemnej informacji o miejscu i terminie udostępnienia w/w postanowienia do publicznej wiadomości (na potrzeby przedmiotowego postępowania, ponieważ skutek doręczenia następuje po upływie czternastu dni od dnia upublicznienia pisma).

Ponadto informuję, że zgodnie z żądaniem części stron – treść niniejszego pisma zostaje im przekazana do wiadomości pocztą tradycyjną.

Zgodnie z art. 10 § 1 k.p.a. strony mogą zapoznać się z aktami sprawy, uzyskiwać wyjaśnienia, składać wnioski i uwagi, co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań. Zgodnie z przepisem art. 73 § 1 k.p.a. – strony mają prawo wglądu w akta sprawy, sporządzania z nich notatek, kopii lub odpisów. Prawo to przysługuje również po zakończeniu postępowania administracyjnego w sprawie wpisu do rejestru zabytków. Natomiast zgodnie z art. 73 § 1a k.p.a. – powyższe czynności dokonywane są w lokalu organu administracji publicznej, w obecności pracownika tego organu.

Załącznik:

Kopia zawiadomienia LWKZ z 23 października 2024 r., znak: KD.5140.6.6.2024.RSJ127, wraz z załączonymi kopiami pisma Dyrektora Wojskowego Biura Historycznego z 17 października 2024

r., znak: WBH-WB.90.558.2024 oraz „Opinii ws. zasadności ochrony konserwatorskiej obszaru bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. oraz jego wartości naukowej i historycznej”.

Lubelski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
dr Dariusz Kopciowski

Otrzymują:

- 1) pozostałe strony (w tym osoby prywatne – zgodnie z wykazem w aktach sprawy) otrzymują niniejsze postanowienie do wiadomości zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.)
- 2) Starostwo Powiatowe w Zamościu, ul. Przemysłowa 4, 22-400 Zamość
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na stronie BIP Starostwa Powiatowego w Zamościu.
- 3) Urząd Gminy Komarów Osada, ul. Rynek 15, 22-435 Komarów Osada
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na stronie BIP Urzędu Gminy Komarów
- 4) Urząd Gminy Sitno, Sitno 73, 22-424 Sitno
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na stronie BIP Urzędu Gminy Sitno.
- 5) Sołtys wsi Antoniówka - Justyna Antos, Antoniówka 22A, 22-435 Antoniówka
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na tablicy ogłoszeń w miejscowości Antoniówka
- 6) Sołtys wsi Wolica Śniatycka – Krzysztof Sadłowski, Wolica Śniatycka 3, 22-435 Wolica Śniatycka
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na tablicy ogłoszeń w miejscowości Wolica Śniatycka
- 7) Sołtys wsi Kolonia Cześniki – Anna Sawiniec – Cześniki Kolonia 26, 22-424 Cześniki-Kolonia
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na tablicy ogłoszeń w miejscowości Kolonia Cześniki
- 8) a/a
 - w celu upublicznienia zgodnie z art. 49a k.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 k.p.a.) na stronie BIP WUOZ w Lublinie

Do wiadomości:

- 1) Delegatura WUOZ w Zamościu, ul. Staszica 29; 22-400 Zamość

- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

Otrzymują – wg wykazu

Znak:

KD.5140. 6.6.2024.RSJ127

Data:

2024-10-23

Objekt: krajobraz kulturowy pola bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. - położony w obrębach ewidencyjnych: Kolonia Cześniki (gm. Sitno) oraz Wolica Śniatycka i Antoniówka Komarowska (gm. Komarów Osada) w powiecie zamojskim

Sprawa: postępowanie administracyjne w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości woj. lubelskiego – zawiadomienie o nowym dowodzie w sprawie, tj. opinii Wojskowego Biura Historycznego

ZAWIADOMIENIE

Działając na podstawie art. 10 § 1 ustawy z 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572 – dalej: „k.p.a”) - Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków zawiadamia, że w dniu 22 października 2024 r. do tutejszego urzędu wpłynęła *Opinia ws. zasadności ochrony konserwatorskiej obszaru bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. oraz jego wartości naukowej i historycznej*, opracowana przez dr Macieja A. Pieńkowskiego, Kierownika Sekcji Badań nad Wojskiem do 1945 r. w Wydziale Badań Historycznych, przekazana pismem Dyrektora Wojskowego Biura Historycznego z 17 października 2024 r., znak: WBH-WB.90.558.2024 (na wniosek LWKZ z 7 października 2024 r., znak: KD.5140.6.6.2024.RSJ124).

Mając na uwadze w/w przepis prawa – niniejszym przekazuję kopię w/w opinii w celu zapoznania się z jej treścią i umożliwienia zgłoszenia uwag stron w sprawie tej opinii (kopia w załączeniu).

Jednocześnie informuję, że zgodnie z:

- art. 10 § 1 k.p.a. strony mogą zapoznać się z pozostałymi aktami sprawy, uzyskiwać wyjaśnienia, składać wnioski i uwagi, co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań,
- art. 73 § 1 k.p.a. – strony mają prawo wglądu w akta sprawy, sporządzania z nich notatek, kopii lub odpisów. Prawo to przysługuje również po zakończeniu postępowania administracyjnego w sprawie wpisu do rejestru zabytków,
- art. 73 § 1a k.p.a. – powyższe czynności dokonywane są w lokalu organu administracji publicznej, w obecności pracownika tego organu.

Zał.: 2 (kopie w/w pisma wraz z opinią)

Lubelski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
dr Dariusz Kopciowski

Otrzymują:

- 1) Strony postępowania – otrzymują niniejsze pismo zgodnie z art. 49a K.p.a., tj. w formie publicznego obwieszczenia (art. 49 §1 i §2 K.p.a.)
- 2) Delegatura WUOZ w Zamościu, ul. Staszica 29; 22-400 Zamość
- 3) a/a

WOJSKOWE BIURO HISTORYCZNE

im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

Nr

8186/24

2024-10-17

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie
2024-10-22, 18489/2024

57235

Tudruj Mała

2024

Dyrektor**prof. dr hab. Grzegorz Motyka**

WBH-WB.90.558.2024

Warszawa, 17 października 2024 r.

Pan**dr Dariusz Kopciowski****Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie

ul. Archidiakońska 4

20-113 Lublin

Do wiadomości:dr hab. inż. arch. Wojciech Bal
Dyrektor Departamentu Edukacji,
Kultury i Dziedzictwa
Ministerstwa Obrony Narodowej**dotyczy:** opinii ws. krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r.

Szczegółowy Percepcja Dokładowa,

Odpowiadając na pismo [znak sprawy: KD.5140.6.6.2024] dotyczące krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. informuję, że opinię w przedmiotowej sprawie przygotował dr Maciej A. Pieńkowski, Kierownik Sekcji Badań nad Wojskiem do 1945 r. w Wydziale Badań Historycznych. Odpowiedź znajduje się w załączniku do niniejszego pisma.

Załącznik nr 1, str. 4

2 wypracowania

DIREKTOR
WOJSKOWEGO BIURA HISTORYCZNEGO

prof. dr hab. Grzegorz MOTYKA

dr Maciej Pieńkowski

tel. 261813933

e-mail: mac.pienkowski@ron.mil.pl

Załącznik nr 1

Znak sprawy WBH-WB.90.558.2024

Opinia ws. zasadności ochrony konserwatorskiej obszaru bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. oraz jego wartości naukowej i historycznej

Odpowiadając na cztery pytania zawarte w piśmie z 7 października [znak sprawy KD.5140.6.6.2024.RSJ124] Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do Wojskowego Biura Historycznego, informuję:

1. Czy obszar krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem, którego granice zostały wskazane w postanowieniu LWKZ z dnia 8 kwietnia 2024, znak: KD.514.6.6.2024 (lub jego część) jest faktycznym miejscem bitwy, która została stoczona 31 sierpnia 1920 r. na polach Wolicy Śniatycznej?

Ze względu na brak archiwalnego materiału kartograficznego oraz ikonograficznego odnoszącego się do bitwy pod Komarowem z 31 sierpnia 1920 r. (zob. odpowiedź na pkt. 4), jej przebieg można zrekonstruować za pomocą rozkazów operacyjnych (dokumentacja wytworzona przez dowództwa związków operacyjnych i taktycznych) oraz relacji i wspomnień uczestników starcia. Na tej podstawie można dokonać opisu terenu i określić zasięg stoczonego boju z wyszczególnieniem nazw geograficznych.

Bitwa pod Komarowem doczekała się w polskiej historiografii kilku opracowań naukowych. Spośród nich należy wyróżnić:

- D. Koreś, *Działania 1 Dywizji Jazdy w ramach Grupy Pościgowej gen. ppor. Stanisława Hallera (21–30 sierpnia 1920 r.) oraz w czasie boju pod Komarowem (31 sierpnia 1920 r.)*, „Rocznik Lubelski” 2013, nr 39, s. 108–147.
- J. Odziemkowski, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919–1920*, Warszawa 2004, s. 192–195.
- A. Pragłowski, *Bitwa 1 Dywizji Jazdy pod Komarowem*, „Przegląd Kawaleryjski”, nr 12, 1935, s. 647–685.

Analiza dokumentów operacyjnych zawarta w tych opracowaniach jednoznacznie wskazuje, że obszar krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem, którego granice zostały wskazane w postanowieniu LWKZ z dnia 8 kwietnia 2024, jest miejscem, gdzie stoczono główny bój z siłami nieprzyjaciela przed południem 31 sierpnia, natomiast cała bitwa miała o wiele większy zasięg, co wynikało z kilku czynników: liczebności stron, manewrowego charakteru

działań, zaangażowania artylerii oraz przejścia do fazy pościgowej po rozbiciu głównych sił wroga.

Rozkaz operacyjny 1 Dywizji Jazdy, wydany o godz. 8.00 w dniu 31 sierpnia 1920 r. wyznaczył zadania dla podległych oddziałów: „3/ VII BJ bezzwłocznie po otrzymaniu tego rozkazu maszeruje na kol.[onię] Ruszczyzna i wysunie się przez Wolicę Śniatyczką na Cześniki. VI BJ dla zasłony prawego skrzydła akcji uderzy jednym pułkiem zasilonym jednym plutonem artylerii z [m.] Wolica Brzozowa przez Śniatycze, tryg.[onometr] 236, tryg.[onometr] 246. Pułk działający na prawym skrzydle dywizji obsadzi tryg.[onometr] 236 i tryg.[onometr] 246 i trzyma te wzgórza tak długo, aż gros dywizji przejdzie przez Cześniki. Pluton artylerii działający na Śniatycze po intensywnym przygotowaniu ataku (po południu i w miarę obserwowania sytuacji) dołącza przez Komarów – Cześniki do głównych sił dywizji. Pozostające części VI BJ należy bezzwłocznie skoncentrować w kolumnie marszowej. Czoło kolumny 1,5 km na zachód od Komarowa, na drodze do Woli Łazuńskiej. 4/ Dowództwo dywizji maszeruje z VI BJ. Dowództwo VII BJ pozostawi w Komarowie łącznika, który zamelduje się w Komarowie w dowództwie dywizji i poda miejsce postoju dowództwa VII BJ”¹.

W czasie wykonywania tego rozkazu VII BJ posuwając się w kierunku północnym od Wolicy Śniatyczej do Cześników napotkała oddziały sowieckiej 11 Dywizji Kawalerii. W wyniku starcia polska brygada jazdy rozbiła w pasie wzgórza 255 jedną z kolumn nieprzyjaciela. Pomimo tego, do walk przeciwnik wprowadził drugą kolumnę 11 Dywizji Kawalerii, która zepchnęła VII BJ do Wolicy Śniatyczej. Dzięki temu, że od strony Komarowa nadeszła VI BJ, wrogą kawalerię ponownie zepchnięto w stronę Cześników. Między godz. 13.00 a 14.00 polskie dowództwo wydało rozkaz o pościgu na Werbkowice. W tym celu VI BJ skierowano na odcinek Niewirków-Koniuchy w kierunku północno-wschodnim. Wówczas rozpoczęła się druga faza bitwy i ponowne starcia, tym razem z sowiecką 6 Dywizją Kawalerii, nadciągającą od strony Zamościa. W tym czasie VII BJ znajdowała się w Wolicy Śniatyczej jako odwód VI BJ. Po godz. 17.00 VII BJ otrzymała rozkaz wymarszu na Koniuchy. Natomiast skoncentrowane w rejonie Cześniki – Nowa Wolica oddziały jazdy sowieckiej z 6 DK rozpoczęły natarcie w szyku konnym w kierunku Komarowa, wychodząc na lewy bok i tyły znajdującej się w marszu VII BJ. Podobnie jak w godzinach porannych ciężar walki spadł ponownie na VII BJ. Położenie oddziałów polskiej jazdy wydawało się krytyczne, tym bardziej, że VII BJ była skrwawiona już po porannej walce. Do historii przeszła twarda i nieustępliwa postawa 2 pułku szwoleżerów oraz 8 i 9 p. uł., które pomimo znacznej przewagi przeciwnika nie ustąpiły z pola walki i bohatersko kontrszarżowały, odrzucając masy Kozaków do momentu przybycia 1 Pułku

¹ Rozkaz operacyjny dowództwa 1 Armii, godz. 8.00, 31 VIII 1920, [w:] *Bitwa lwowska i zamojska 25 VII–18 X 1920. Dokumenty operacyjne*, cz. 3: (21 VIII–4 IX 1920), oprac. M. Tarczyński, Warszawa 2009, s. 675.

Ułanów Krechowieckich. Szala zwycięstwa przechyliła się na polską stronę, gdy na polu walki pojawiła się – analogicznie do porannej sytuacji – VI BJ ściągnięta z pobliskiego Niewirkowa. Gdy zapadły ciemności, walka została przerwana – na placu boju pozostała polska kawaleria, a przeciwnik został zmuszony do odwrotu.

2. Czy zasadne jest wskazanie w/w obszaru objętego postępowaniem jako miejsca najważniejszych działań bitwy?

Jest zasadne, ponieważ rozbitcie rankiem 31 sierpnia 1920 r. polskiej VII BJ na polach znajdujących na północ od Wolicy Śniatyckiej otworzyłoby 11 DK drogę na Komarowo. Wówczas VI BJ mogłaby nie być w stanie zatrzymać nieprzyjaciela, co doprowadziłoby do klęski 1 DJ, a w konsekwencji porażki w skali operacyjnej, której głównym założeniem było okrążenie Konarmii Budionnego i niedopuszczenie, aby przedarła się ona na wschód spod Zamościa atakowanego od południowego-zachodu przez polską 13 Dywizję Piechoty.

3. Czy jest możliwe wyznaczenie granic obszaru na którym została rozegrana w/w bitwa w 1920 r.?

W historii wojskowości pierwszej połowy XX w. rozróżnia się trzy szczeble działań zbrojnych, które można zakwalifikować do poziomu „bitwy”:

- pierwszy na poziomie operacyjnym (szczebel korpusu – grupy operacyjnej, składającej się z dwóch lub trzech dywizji, ewentualnie kilku brygad), bitwa w skali operacyjnej niższej;
- drugi na poziomie armii (od czterech do sześciu dywizji), bitwa w skali operacyjnej wyższej;
- trzeci na poziomie strategiczno-operacyjnym (szczebel Frontu, składający się z kilku armii), bitwa w skali strategicznej.

Mając to na względzie, walki jakie toczyły się w rejonie Komarowa 31 sierpnia 1920 r. przy uwzględnieniu sił obydwu stron należałoby zaliczyć do poziomu pierwszego: bitwy w skali operacyjnej niższej. Obszar tych walk przy uwzględnieniu ruchu wszystkich poddziałów rozciągał na obszarze nie mniejszym niż 56 km² (od Komorowa na południu, gdzie znajdowały się stanowiska polskiej artylerii, do Czaśnik na północy; i od miejscowości Brudek na zachodzie i w kierunku wschodnim i północno-wschodnim do Śniatycza i Niewirkowa). Przy uwzględnieniu ruchu wojsk pod Zamościem obszar byłby oczywiście znacznie większy. Z tego powodu samo starcie, jakie miało miejsce na polach Wolicy Śniatyckiej między VII BJ a 8 DK rankiem 31 sierpnia 1920 r. należałoby zaliczyć do szczebla taktycznego określanego mianem „bój”. To jednak nie zmienia faktu, że był to kluczowy moment całej bitwy stoczonej tego dnia.

Wobec tego, obszar krajobrazu kulturowego pola bitwy pod Komarowem, którego granice zostały wskazane w postanowieniu LWKZ z dnia 8 kwietnia 2024 r., jest nie tylko obszarem porannego boju, ale również fragmentem terenu całej bitwy.

4. Czy istnieje historyczna dokumentacja ikonograficzna i kartograficzna pola bitwy z 31 sierpnia 1920 r., a na obszarze zostały potwierdzone znaleziska artefaktów związanych z toczonymi walkami lub zarejestrowane mogiły poległych?

W zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego nie zachowała się dokumentacja ikonograficzna i kartograficzna pola bitwy z 31 sierpnia 1920 r. pod Komarowem. Przeprowadzona kwerenda archiwalna wykazała, że materiał tego typu nie zachował się, ani w Dowództwie 3 Armii, ani w dowództwie 1 Dywizji Jazdy. W przypadku brygad jazdy, w zasobie archiwalnym nie zachowały się żadne dokumenty dowództwa 6 Brygady Jazdy, natomiast w przypadku 7 Brygady Jazdy obejmują one dopiero lata po zakończeniu wojny polsko-sowieckiej. Efektu nie przyniosły poszukiwania w Kolekcji Rękopisów, bo jedyna zachowana teczka odnoszące się do bitwy pod Komarowem z 1920 r. [sygn. I.400.2211] pt. „Likwidacja ostatniego zagonu Budionnego” autorstwa kpt. dypl. Jerzego Stawińskiego z 1934 r. nie zawiera map.

Kwestia znalezisk artefaktów na polu bitwy wykracza poza kompetencje Wojskowego Biura Historycznego – w tym celu należy się zwrócić do Muzeum Wojska Polskiego. Wojskowe Biuro Historyczne nie było informowane, aby na polu bitwy pod Komarowem z 1920 r. były prowadzone prace archeologiczne. Natomiast Wojskowe Biuro Historyczne pragnie zwrócić uwagę na fakt, że Narodowe Centrum Nauki w 2021 r. przyznało grant badawczy na realizację projektu: „The Komarów 1914 Project – Integrated geophysical research of battlefields”, który dotyczy wielkiej bitwy stoczonej między wojskami austro-węgierskimi a rosyjskimi w czasie I wojny światowej.

Zarejestrowane mogiły poległych również nie mieszczą się w kompetencji Wojskowego Biura Historycznego – właściwą instytucją do zajęcia stanowiska w tej sprawie jest Instytut Pamięci Narodowej, który w ramach Biura Poszukiwań i Identyfikacji szuka miejsc pochówku osób, która straciły życie od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r. Ponadto poprzez Biuro Upamiętnienia Walk i Męczeństwa IPN prowadzi działania związane z poszukiwaniem i obejmowaniem opieki miejscami walk i sprawuje opiekę nad grobami oraz cmentarzami wojennymi.

oprac. dr Maciej A. Pieńkowski, Kierownik Sekcji Badań nad Wojskiem do 1945 r.